

STAFFAN LUNDSTRÖM

Himlabacken 4 A. Plan 10. 170 74 Solna. Tel 08-85 25 50.

Solna 93-07-31.

STOCKSBERG, EN HISTORISK BAKGRUND.

Den förste kände ägaren till Djursholms ägovälde var Bo Jonsson Grip. Dit hörde Stockby Gård, från vars mark Stocksberg skiljts av. Genom giftermål övergick Djurholm senare till ätten Banér. Egendomen blev i samband med Linköpings blodbad år 1699 reducerad till Kronan, eftersom dess huvudman, Johan Banér, halshöggs där. Änkan fick dock av "nåd" tillbaka vissa delar av ägoväldet, bl.a. Stockby Gård, som hon "tillbytte" sig mot annan egendom.

Av de olika namnen på egendomar och områden framgår vilken viktig roll vattenleden Stocksundet spelat från den tid på 900-talet, då krönikan för första gången omnämner ett vikingasjöslag, just vid Stocksundet. Den på Stockby, Mörby och Långängens Gårdar i modern tid uppbyggda köpingen Stocksund, numera ingående i Danderyds kommun, fick också detta namn, trots att Stocksunds Gård, sedermera det oskattlagda torpet Stocksund under Ulriksdals Kungsgård, ligger på andra sidan Stocksundet inom Solna och Stockholms städer.

Sedan gammalt var Djurholm skyldigt att ombesörja sjötransporterna över Stocksundet, först med färja, sedan med flottbro. För detta uppfördes ett färjkarlsboställe med färjekrog vid stranden, en renoverad, röd timmerbyggnad, fortfarande liggande nedanför Stocksberg och tillhörande det idag kommunala Djursholmsbolaget. Den siste färjkarlen hette Bengt, ett namn som idag återfinns på den del av den gamla Roslagsvägen, som går nedanför och förbi Stocksberg, nämligen Bengt Färjares Väg.

Flottbron kom till, dels av besparingsskäl, då man på så sätt slapp färjetrafiken, dels på grund av de ständiga klagomålen från Danderydsbönderna på färjkarlarna, som inte färjade över dem, förrän de intagit en sup på färjkrogen. Fästena för den gamla flottbron finns fortfarande kvar, helt synliga på den södra stranden i Solna intill det gamla brofästet.

Flottbro gav i sin tur anledning till klagomål. Varje vår slets den loss av vårfloden och gav sig iväg ut i Värtan. Man anlätade då en gammal, erfaren flodbrobyggare från Dalarna, som byggde den första, fasta bron över Stocksundet. En del av bron var ett smalare, öppningsbart svängspann, som endast tillät trafik i en riktning åt gången. Intill brofästet uppfördes också en bostad för brovaktaren, som hade att öppna bron för förbipasserande båtar och att ta upp avgifter för fordon, hästskjutsar, cyklister och gående. Denna byggnad är numera kontor för Stocksunds Marina.

I samband med anläggandet av Djursholms- och Roslagsbanorna byggdes den ännu fungerande järnvägsbron, med även här ett öppningsbart mittspann. Denna bro dömdes ut år 1936, men har tillåtits att trafikerats med låg hastighet, med årliga inspektioner samt sammansvetsning av öppningsspannet till de övriga brodelarna. Intressant är att notera att Djursholmsbanan är världens äldsta, elektriska järnväg. Roslagsbanan trafikerades däremot med ånglok, som fick sitt kol från den av Roslagsbanan ägda kolhamnen vid nuvarande Stocksunds småbåtshamn.

Stadsdelen Stocksund i Danderyd, f.d. köpingen Stocksund, är alltså byggd på Stockby Gårds ägor. Som nämnts låg det egentliga Stocksunds Gård på andra sidan Edsviken i Solna och Stockholm. Efter reduktionen lades gården ut som ett oskattlagd torp under Bergshamra gård, som då var ett ätten Barck förlänat besittningsfidekommiss under Ulriksdal, direkt lydande under Ulriksdals Kungsgård. Arrendet dit omfattade dagsverken, leveranser av svinkött, fisk och trädgårdsprodukter. Stocksunds Gård var f.ö. känd för sitt feta svinkött kommande från ollonmarkerna i nuvarande Ekshagen och Torphagen nu hörande till Stockholms Stads område.

Som vanligt var under Gustav III:s tid, bebyggdes dessa trakter med sommarställen tillhörande olika, rika stockholmare. Efter Gustav III:s besök i Italien med erfarenheterna därifrån av dess sommarstäder, fick sommarställena ofta italienska namn såsom Albano, Frescati, Tivoli, Montebello o.s.v. Många kända personer har här förekommit, kungagunstlingen Armfeldt på Frescati, kungens bror hertig Karl på Långängen och dennes officiella frilla Ann-Sophie Hagman på Stocksundstorp, greve Piper på Tivoli os.v.

På de områden av kronotorpet Stocksund, som idag omfattar villasamhällena Stocksundstorp och Björkhagen i Solna samt Ekhagen i Stockholm, arrenderades marken av Kronan och ägdes byggnaderna på tre sådana sommarställen av personer med olika förbindelser till Kungahuset, på Björkhagen greveparet Hallwyll med grevinnan som hovdam, på Stocksundstorp punschbryggare Cederlund, som arrenderade vinkällare under Kungl. Slottet med ingång från Skeppsbron (för övrigt ännu idag uthyrda för samma ändamål till Vin- och Spritcentralen) samt snusmalar Bäckström (Bäckströms Prima Matsnus), vars fru var en känd sångerska och som "sjöng duett" med Kungen. De lyckades förmå Kronan att utlysa auktion på marken kring deras sommarställen. Den första auktionen slutade med att Kronan fick ett bud på sammanlagt 13.000:- riksdaler. Detta pris ville inte Kronan acceptera. Auktionen upprepades två gånger innan Kronan fick ett godtagbart pris. Under tiden hade punschbryggare Cederlund ledsna. Han överlät i stället sitt arrendekontrakt och sommarställe till en känd storbyggmästare i Stockholm, byggmästare Sellström, mest känd som byggmästare för det nya Operahuset och andra vid Gustav Adolfs Torg belägna byggnader.

Punschbryggare Cederlund dotter hade emellertid förälskat sig i trakten. Hon var gift med en greve Klingspor och förmådde sin make att köpa bergknallen på norrsida av Edsviks-inloppet ovanför Stocksundsbron för att där bygga sig ett sommarställe. Det är denna byggnad som sedan blev känd som Villa Stocksberg.

Den siste av ätten Klingspor, som ägde Stocksberg, erbjöd på 30-talet en känd stockholmare, visdiktaren Carl Evert Christensson (känd som Carl-Evert, med texter bl.a. för Ernst-Rolf) och som bodde tvärs över vattnet i Björkhagen, att köpa den oanvända parken åt norr för sammanlagt 600.000:- kr. Då denne inte kunde åstadkomma pengar, såldes den orörda delen av parkområdet för hyreshusbebyggelse, sedermera kallat för Sikreno-området. Namnet Sikreno är f.ö. det enda av alla icke svenska namn på egendomar i denna trakt, vars ursprung inte kunnat spåras.

Stocksberg såldes sedan till några andra familjer, varav den mest kända var kylskåpsuppfinnaren Munters. Carl Munters byggde f.ö. en experimentverkstad nere vid stranden omedelbart intill det gamla Brofästet.

Andra, mer bemärkta grannar till Stocksberg, var upptäcktsresande, författaren och föredragshållare Sten Bergman på Stockby, jägmästare Cedergren på Skogshyddan (intill Cedergrenska Tornet), familjen Lundin på Långängen och lantmästare Risberg på Mörby.

Närmare grannar till Stocksberg var Stocksunds Nya Bageri på andra sidan Roslagsvägen. Bageriet var känt i hela stockholmstrakten för sin sötsur "Stocksundslimpa" bokad i vedeldad ugn. Huset i hörnan, där vägen över Stocksunds stationsområde svänger av, var bebott av anställda vid bageriet och en konstflygare O'Connor. Sonen till bagare Lundwall blev senare chef för Sveriges Radios Kulturavdelning medan konstflygare O'Connor dog i en olyckshändelse, han cyklade ihjäl sig!

Så småningom såldes egendomen Stocksberg till Danderyds Kommun, som hyrde ut huvudbyggnaden som en storfamiljsbostad medan man utredde för vilket annat ändamål den skulle kunna användas.